

Eg skrik fordi mitt hjarte brøler¹

Gi smerten ord.
Den sorg som mister mæle
Hvisker sin kval til det forpinte hjerte
Og ber det briste.

William Shakespeare²

AV STÅLE JOHAN AKLESTAD

saklestad@gmail.com

Salmisten klagar. Job klagar. Elia klagar. Jona klagar. Jeremia klagar. Og forfattarane av Klagesongane klagar. Dei klagar til Gud. Tekstane deira dirrar av smerte. Dei klagar i djup anfekting: Kvar er du, Gud? Dei klagar i høglydt protest: Dette aksepterer eg ikkje. No er det nok. Hit, men ikkje lenger. Og dei klagar i fortvila resignasjon. Gå! Lat meg få vere i fred! Dei tek ikkje omsyn til verken sitt eige eller Guds rykte. Dei brukar ikkje noko filter. Dei vekkforklarar ikkje noko, pyntar ikkje på situasjonen. Det vi høyrer, er utildekt og ekte. "Kor lenge, Herre? Vil du gløyma meg for alltid? Kor lenge vil du løyna ditt åsyn for meg? Kor lenge skal eg ha uro i hugen og heile dagen sorg i hjarta?" (Sal 13,1–2; 11–16). "Heller døden enn denne lidning! Eg er lei av dette! Eg lever ikkje evig. Lat meg vere!" (Job 7,15–16) "No er det nok. Ta livet mitt, Herre!" (1 Kong 19:4)

Bakgrunnen for denne artikkelen³ er mitt eige møte med klagetekstane i Det gamle testamentet vinteren 2008 i samanheng med utarbeidinga av ein klageliturgi til bruk ved Menighetsfakultetet. Dette møtet gjorde djupt inntrykk. Eg opplevde ein gjenklang i desse tekstane, noko som var både framandt og kjent på ein gong: Framandt fordi språket i tekstane var så direkte og kompromisslaust at vi under arbeidet med stoffet fleire gongar måtte spørje oss sjølve: Går dette an å seie i ei kyrkje? Går dette an å seie i det heile? Er ikkje dette å gå langt over streken? Og samstundes kjent fordi dette språket gav ord til mine eigne erfaringar av

sorg og smerte i forhold til Gud på ein måte eg ikkje hadde opplevd før, og på ein heilt annan måte enn det eg vanlegvis opplever i liturgien. Tekstane var tydeleg konfronterande, og spørsmål og kjenslene som eg, i overført tyding, lenge hadde prøvd å legge frå meg i våpenhuset, vart gjennom desse tekstane tekne med inn i kyrkjerommet og stilte direkte til Gud.

Tematikk og problemstilling

Som menneske unngår ingen av oss smerte – i kortare eller lengre periodar i livet, med varierende intensitet, i fysisk eller psykisk form. "Human experience includes those dangerous and difficult times of dislocation and disorientation when the sky does fall and the world does indeed come to an end."⁴ Å vere sårbar og mottakeleg for smerte er eit grunnvilkår for mennesket,⁵ og ein berekraftig teologi må ha eit språk for kjensler og erfaringar som knyter seg til smerte og lidning.⁶ Klage er eit slikt språk. Likevel har klage generelt hatt ein marginal plass både i kyrkje, liturgi og fromheitsliv. Brueggemann skriv: "The laments are not widely used among us, not printed in most hymnals, not legitimated in our theology."⁷ Hanne Løland har arbeidd med klage i teksttrekkjene til Den Norske Kyrkje og finn at den har ein svært marginal plass. Og sjølv om dei nye teksttrekkjene gjev noko meir plass til klagetekstane, er ikkje endringa stor.⁸

Kva tyder det når klagetekstane så sjeldan får lyde i kyrkjeromma våre? Er vi redde for å gje

dei smertefulle kjenslene eit uttrykk? Kvifor? Er dei upassande? Manglar vi eit språk? Dette var spørsmål som reiste seg under arbeidet med klageliturgen. Og dei førte med seg eit anna spørsmål. Eg la nemleg merke til at fleire hadde hatt den same opplevinga som eg i møte med desse tekstane: Ei slags frigjerande kjensle av godkjenning eller legalisering av både smerta, opprøret og spørsmåla. Kvifor verka det som desse tekstane kunne ha ein slags frigjerande og til og med vitaliserande verknad på menneske som levde i eller hadde opplevd smerte og lidning? For å leite etter eit svar på dette har eg i mitt arbeid sett på klage som fenomen i lys av moderne affektteori i Jon Monsen⁹ si utforming.¹⁰ Dette gjer eg av fleire grunnar. Tekstane i GT tek utgangspunkt i konkrete og subjektive opplevingar av smerte og lidning, og ved å bruke ein psykologisk affektteori meiner eg at eg arbeider tett opp mot det som er tekstane sin grunnkarakter, ettersom psykologien nettopp arbeider med konkrete menneskelege erfaringar og har utvikla teoriar og verktyø for å forstå og arbeide med desse erfaringane. Teologien har etter mi meining alt å vinne på å ta i bruk innsikter frå andre fagområde, og ein psykologisk inngang gjev heilt andre mogelegheiter til å gå inn i den affektive dimensjonen av klagen enn ei reint GT-fagleg tilnærming ville gjort. Grunnen til at eg vel å bruke Monsen, er hans svært interessante omgrep *affektbevisstheit*; dette vil eg utdjupe etter kvart. For det andre er psykologien i stor grad behandlings- og løysingsorientert; fokuset på mogeleg endring er svært framtreddande.¹¹ Dette perspektivet meiner eg er svært interessant i møte med klage. I praksis fører det til at eg fokuserer meir på kva klage fører til, enn sjølve klagen, og at eg ikkje drøftar dei eksistensielle spørsmåla klagen reiser i høve Gud. Dette ser eg ikkje på som noko problem ettersom desse aspekta ved klage er sterkt vektlagt m.a. hjå Brueggemann og Morrow.

For å utdjupe Monsen på nokre sentrale punkt som gjeld det språklege aspektet ved klage, vil eg også bruke meir filosofisk stoff frå Arne Johan Vetlesen, Finn Skårderud m.fl. I den GT-faglege delen av arbeidet skriv eg på bakgrunn av arbeida til m.a. Westermann og Brueggemann,

som begge er toneangjevande namn i GT-forskinga og har jobba spesielt med temaet klage, men også norske forskarar som Klara Myhre og Torborg Aalen Leenderts.

Klage som uttrykk for affekt

Dei siste åra har det blitt gjort eit viktig arbeid med å revitalisere klagen innanfor academia. Fleire har skrivne om klage, både om klagens funksjon og om nødvendigheita av å klage, og ein har peika på evna den har til å forløyse smerte, å tydeleggjere smerte, å setje ord på smerte og gje den ei stemme, samt mogelegheita klagen gjev til protest og oppgjer.¹² I tillegg har ein peika på farane ved ei tru som ikkje gjev plass til heile spekteret av menneskelege erfaringar, også dei smertefulle og vanskelege.¹³

Mitt arbeid med klage byggjer på dette tidlegare arbeidet, men eg tek utgangspunkt i det som få ser ut til å ha arbeida spesifikt med, men som ligg heilt oppe i dagen som eit iaugefallande fellestrekk i tekstmaterialet: klagens affektive dimensjon, det at tekstane så tydeleg gjev uttrykk for kjensler. Dei fleste tekstane inneheld det eg vil kalle ei sterk affektiv språkleg ladning, og ei grunnspråkleg analyse av nokre av tekstane der ein tek omsyn til kjenslespråket sin fysiologiske basis i GT, viser nettopp eit fortetta språkleg uttrykk for sterke smertefulle affektar.¹⁴ Klagetekstane i GT uttrykkjer altså sterke kjensler, og desse kjenslene ser ut til å vere integrerte og aksepterte i gudsrelasjonen.

Affektbevisstheit – om å oppfatte, gjenkjenne og uttrykkje kjensler

Med utgangspunkt i Silvan Tomkins sin affekt- og scriptteori har Jon Monsen arbeidd både klinisk og teoretisk med affektar, og heilt sentralt i dette arbeidet står hans omgrep *affektbevisstheit*. Monsen hevdar at auka affektbevisstheit er nøkkelen til psykoterapeutisk forandring.¹⁵ Kva er så affektbevisstheit? Monsen definerer det som *"det gjensidige forholdet mellom aktivering av grunnleggjende affektar og individets evne til å bevisst oppfatte, reflektere over og uttrykke disse affektive opplevelsene"*.¹⁶ Affektbevisstheit handlar altså om vår evne til å oppfatte, gjenkjenne og uttrykkje kjensler, og ifylgje Monsen

vil låg affektbevisstheit føre til tap av heilskapsoppleving og samanheng i sjølv, og vanskar med å representere seg sjølv i høve til andre. Ei høg grad av affektbevisstheit skulle derimot vere forbunde med god mental helse.¹⁷

For å kartlegge affektintegrasjon utvikla Monsen og medarbeidarar eit affektbevisstheitsintervju (ABI) for ni grunnaffektar,¹⁸ der kvar av dei ni grunnaffektane vart utforska i fire bevisstheitsskalaer hjå pasienten.¹⁹ Affektbevisstheitsintervjuet gav overraskande resultat. Monsen og Monsen skriv: "ABI var opprinnelig tenkt som et diagnostisk instrument, men erfaringen med å bruke intervjuet fikk oss også til å endre vår psykoterapimodell."²⁰ Det viste seg nemleg at pasientane vart meir fokuserte og involverte i dialogen enn under vanlege terapitimar; det såg ut til at dei fekk betre tilgang til egne assosiasjonar og sentrale scener: "Terapeutene i Tøyen-prosjektet erfarte at det å holde fokus på affektene når pasientene mistet seg selv, hjalp pasientene til å få kontakt med egne affektopplevelser igjen. Gradvis, og ved hjelp av terapeutens affektfokus, utviklet de tydeligere oppmerksomhet, bedre toleranse og mer differensierte og direkte måter å uttrykke seg selv på."²¹ Og samstundes verka det som intervjuet og den vedvarande utforskinga av affektive opplevingar rett og slett hadde ei vitaliserande effekt på pasientane.

Ei gudstru som er i kontakt med affektane

Monsen hevdar i sine studier at låg affektbevisstheit vil føre til fragmentering av sjølv og ei forstyrre evne til å representere seg sjølv i forhold til andre, medan høg affektbevisstheit vil medføre auka tydelegheit og sterkare oppleving av eit samanhengande sjølv, og at det å kome i kontakt med affektane i seg sjølv har ei vitaliserande effekt. Dersom ein ser på klage i lys av denne forskinga, vert resultatet etter mi meining svært interessant. I arbeidet med klagetekstane i GT finn eg at eit viktig fellestrekk i tekstmaterialet er den sterke affektive ladninga i språket, det at tekstane så tydeleg gjev uttrykk for sterke affektar og brettar den smertefulle røyndommen ut for Gud. Eg ser her parallellar til Monsen si forskning. Klagetekstane i GT har sjølv sagt ikkje same funksjon som eit affekt-

bevisstheitsintervju; likevel er det interessante likskapstrekk mellom det som skjer med den klagande i klagen, og det som skjer med pasienten i arbeidet med affektbevisstheit: Det kan verke som det som skjer i klagen, nettopp er at den klagande utviklar større affektbevisstheit og dermed opplever dei positive effektane av dette i form av ei sterkare kjensle av eit samanhengande sjølv, auka tydelegheit og vitalisering.²² Auka affektbevisstheit og dermed eit styrka forhold til seg sjølv vil truleg medføre eit meir heilt forhold til andre og til Gud, og ei gudstru som er i kontakt med affektane, vil dermed vere ei meir vital gudstru enn ei som ikkje er det. Motsett vil det også vere ein klår samanheng mellom låg affektbevisstheit og gudstru: Ei fragmentering i sjølv vil truleg også medføre ei fragmentering i trua, og ein vil ha vanskar med å representere seg sjølv i høve andre, i dette tilfellet Gud. Ei oppleving av seg sjølv som utdeleg vil truleg medføre at ein opplever Gud som utdeleg.

I tillegg vil eg hevde at spesielt toleranseaspektet (i kor stor grad ein kan tillate seg å late affekten verke i seg) ved affektbevisstheitsomgrepet til Monsen er viktig i høve gudstru. Det at klagetekstane og klage som tematikk har ein så liten plass i liturgi og fromheitsliv kan tyde på at toleransenivået for smertefulle affektar er låg i mange kristne samanhengar,²³ og fråværet av eit språk som uttrykkjer smertefulle affektar, signaliserer indirekte at desse affektane anten er urelevante, upassande eller ulovlege. Dette er interessant ettersom Monsen peikar på at ein viktig grunn til mangelfull sjølvutvikling og låg affektbevisstheit er idealførestillingar og forventningar i oppvekstmiljøet. Slike idealførestillingar og forventningar vil få konsekvensar for gudstrua: Ein Gud som ikkje toler dei smertefulle affektane, er ein Gud som ikkje toler tyngda av menneskeleg erfaring, noko som undergrev inkarnasjonen og gjev den truande ein Gud som ein i ytste konsekvens berre kan nærme seg når ein har det godt. Låg affektbevisstheit vil altså påverke gudsbilete og gudstru, og konsekvensane av ei tru som ikkje er i kontakt med affektane, er farleg fordi ho hindrar naudsynt bearbeiding av smertefulle erfaringar.

Ei gudstru som er i kontakt med affektane, vil truleg også vere ei gudstru som er i kontakt med det Vetlesen kallar *livets ontologiske dimensjon*. Det som kjenneteiknar kjenslene, er i fylgje Vetlesen dimensjonen av *berørtheit*: Gjennom kjenslene opplever vi å bli bevegde og rørte. Hendingar, handlingar, personar og situasjonar "der ute" gjev meining for oss i affektiv-bevegande forstand. På denne måten peikar kjenslene på ei side ved vår eksistens, som vi ikkje kan bestemme over. Vi har ikkje valt verken kjenslene eller det at vi er konstituerte slik at vi let ting bety noko for oss og gje meining for oss.²⁴ Vetlesen kallar altså dette for den ontologiske dimensjonen ved livet, at det finst gjevne, ikkje-valbare sider ved tilværet, som vi ikkje har kontroll over. Avhengigheit, dødelegheit, relasjonane si skjørheit og eksistensiell einsemnd, alt dette er grunnvilkår som er ufråvikelege for eit menneske.²⁵

Dette medfører ei grunnleggande sårbarheit i mennesket: Vi er berørbare og avhengige. Vi lever våre liv i *uovervinneleg sårbarheit*.²⁶ Denne sårbarheita medfører at vi alltid, i alle fall som moglegheit, er mottakelege for smerte. Dette kan verke som eit negativt utgangspunkt. Men kanskje er det nettopp denne sårbarheita ved oss, dette at vi lever våre liv som *berørbare vesen*²⁷, som også gjer oss i stand til å ta inn det gode frå andre i form av kjærleik og ivaretaking²⁸ og til å opne oss for verda og ta imot livet som gåve.²⁹ Dersom dette er tilfelle, er ikkje sårbarheit som grunnvilkår einsidig negativt, men også grunnlaget for vår evne til glede, kjærleik, ømheit og fellesskap.

Eit språk som er i kontakt med affektane

Andre Green hevdar at for at språk skal vere effektivt, må det vere i kontakt med affektane: "Without affect there is no effective language. Without language there is no effective affect."³⁰ Dette språklege aspektet er noko Monsen i mindre grad reflekterer i affektteorien sin, men som eg vil hevde trer klart fram i arbeidet mitt med GT-stoffet. Både Brueggemann, Myhre, Aalen Leenderts og O'Connnor vektlegg det språklege aspektet ved klagens funksjon: Det er ved å gje smerta eit språk at klagan kan verke forløysande og tydeleggjerande på situasjonen.

Ved å formulere smerta som ord tek ein situasjonen og smerta i eige.

Owe Wikström undersøker i ei skjønnlitterær studie det religiøse språket sin psykologiske innverknad på individet og viser korleis religiøst språk både kan verke lukkande og opnande.³¹ Ifylgje Wikström kan religiøst språk i nokre tilfelle hindre naturleg utvikling og verke lukkande og oppbremsande; dette skjer når det religiøse språket er altfor eintydig og fastlåst. Eit slikt språk er karakterisert av *mangel*. Mot denne horisonten vil eg på grunnlag av funna mine seie at eit språk som er i kontakt med affektane, er eit språk som *utvidar* og *opnar*. Ved å gje eit språk til dei smertefulle kjenslene hjelper klagan den klagande til å kome i kontakt med si eiga smerte og sine eigne kjensler, og ved å stille radikale spørsmål direkte til Gud utfordrar og utvidar klagetekstane det religiøse språket og opnar opp for ei utviding av den klagande sitt gudsbilete.

Å vekkje røyndommen

Den amerikanske forskaren Elaine Scarry undersøkte i 1985 psykologiske mekanismer knytt til ekstrem smerte i form av tortur, og studia viser at språket i ein slik situasjon gradvis blir borte ettersom smerta vert sterkare. Offeret sin røyndom av psykisk innhald vil gradvis forsvinne, og til slutt vil kroppen og eins eiga smerte vere det einaste ein greier å forhalde seg til, og dermed det einaste som eksisterer.³² Dette handlar rett nok om fysisk smerte, men Vetlesen argumenterer for at skiljet mellom fysisk og psykisk smerte skadar meir enn det gagnar når det gjeld å forstå fenomenet smerte.³³ Absolutt eller total smerte, anten ho er fysisk eller psykisk, vil øydeleggje språket. Den ytre røyndommen vil forsvinne, og ein trekkjer seg meir og meir inn i seg sjølv.³⁴ Som Vetlesen skriv: "Under sterke smerter blir hele min livsverden, min horisont, snevret inn; min oppfattelse av tiden og rommet, mine relasjoner (...) Endepunktet er nådd når tilværelsen reduseres til kroppen."³⁵ Denne prosessen kallar Scarry "*the unmaking of the world*"³⁶.

Vetlesen hevdar på dette grunnlaget at "nærveret av smerte betyr tapet av verden, den fortløpige verden av psykisk innhald, av initiativ og

betydning.”³⁷ Dette kan ein tydeleg sjå i samanheng med ein depresjon der den deprimerte mister kontakta med verda og stengjer seg inne i seg sjølv. Som Vetlesen uttrykkjer det: ”Selve vår kontakt med verden, vår oppslukthet i den, visner hen,” og ”Sansenes eminente og tilsynelatende grenseløse, utvungne og uhindrede åpenhet overfor verden (...) erstattes av en gedigen lukning.”³⁸

Vetlesen viser altså, med utgangspunkt i studia til Scarry, korleis språket og stemma er heilt sentrale for vår evne til å oppleve psykisk innhald og meining, og at sterk smerte bryt ned språket. Dette kastar lys over det Myhre seier om at klagen har ei evne til å ”vekkje” røyndommen. Det å gje smerta eit språk og ei stemme vil motverke den naturlege effekten av smerte, som altså er å bli dregen innover i seg sjølv og miste språket. I staden vert stemma ein protest og verkar i motsett retning ved å halde fast på og vekkje røyndommen. Ved å bryte tausheta og setje ord på situasjonen, ved å beskrive smerta og gje namn til røyndommen bryt ein ”fortryllinga” som smerta skaper og gjenerobrer den ytre verda. Brueggemann, som også viser til studiet til Scarry, skriv: ”As torture unmake persons, so speech makes persons.”³⁹

Språket er altså svært viktig i mennesket sitt møte med smerte. Å gjenvinne fotfestet i vanskelege situasjonar kan på mange måtar handle om å finne attende til språket, å leite etter eit språk som kan gje eit sant uttrykk for det som er min røyndom nett no, eit språk som er i kontakt med affektane. Klagetekstane gjev oss eit slikt språk.

Grensene for mitt språk er grensene for mi verd

Den unge Wittgenstein hevda i *Tractatus Logico-Philosophicus* at ”grensene for mitt språk betyr grensene for min verden.”⁴⁰ Er det slik at ein ved å utvide språket også utvidar røyndommen? Skårderud hevdar at språket i seg sjølv inneheld potensiale for endring. ”Jeg er satt saman av blod og innvoller og gener. Men limet i alt dette er språket. Språket gir meg uante muligheter for forandring (...).”⁴¹ Og han meiner språket kan forandre og overskride verda nettopp ved å *setje namn* på den.⁴² Dette er,

som eg har peika på, ein av klagen sine viktige funksjonar: å namngje smerta.

Vetlesen peikar også på språket sitt potensiale til forandring. Han hevdar at det å gjere smerte om til språk i seg sjølv har ei omformande kraft; han kallar det ”symboliseringens omformende kraft.”⁴³

Å omforme og bearbeide psykisk smerte ved symbolske formers hjelp vil si å ha mulighet til å skape bilder, sette ord på, gi skikkelse til, det ellers utålelige indre trykket. Dette trykket gjør så vondt og skaper slik indre spenning at det vil vende seg innover som selvdestruksjon eller utover som andre-rettet destruksjon dersom det ikke gis utløp i form av en tredje vei – som ord eller lyder, bilder eller forestillinger om det vonde og smerteskapende.⁴⁴

Dette kan kanskje vere ei forklaring på korleis Myhre kan seie at orda er dei første famlante skritt mot forandring.⁴⁵ Språket er i seg sjølv med på å skape endring. Skårderud skriv: ”Når vårt språk endres, endres vi også.”⁴⁶

Eg vil altså hevde at eit språk som er i kontakt med affektane, har ei ibuande terapeutisk kraft til forandring. Dette funnet set Jobs ord i eit nytt lys: ”Så legg eg ikkje band på min munn, men vil tala i mi djupe naud og klaga i min sjelekval” (Job 7,11). Og sameleis orda til den klagande i Salme 39: ”Så vart eg mållaus og still, eg tagde og hadde det ikkje godt. Mi lidning var hard, eg vart heit om hjarta; eg stunde, og det brann som eld. Då tok eg til orde og sa...” (Sal 39,3–4)

Avslutning

Eg peika i innleiinga på den marginale plassen klage har i kyrkje, liturgi og fromheitsliv. I klagetekstane har vi eit språk for den grunnleggande menneskelege erfaringa det er å oppleve smerte, og som også gjev stemme til protesten og opprøret mot Gud, men det er ikkje i bruk. Kva mister vi ved å ikkje bruke desse tekstane? Kva går vi glipp av? Etter å ha arbeidd med temaet, vil eg hevde at det er livsviktig for gudstrua at vi har eit språk for dei smertefulle affektane, og at vi ved å miste klagen går glipp av det vitaliserande og helbredande potensialet som ligg i desse tekstane, og dei positive effektane ei auka affektbevisstheit vil medføre, og at ein utan klagen står i fare for å ende opp med ei dysfunksjonell tru.

Skal vi få fleire av klagetekstane inn i litur-

gien? Eg meiner i høgste grad det. Tekstane har ei historie som liturgiske tekstar, og vi har, som eg har argumentert for, alt å tape på å ikkje bruke dei. Klage er eit språk, og i liturgisk samanheng ligg det klart til bruk i form av desse tekstane.

Litteraturliste

- Brueggemann, Walter: "A shape for Old Testament Theology, II: Embrace of pain", *Catholic Biblical Quarterly*, vol 47 (1988), s 395-415.
- Brueggemann, Walter: "From Hurt to Joy, from Death to Life", *Interpretation* 28, 1974, p 3-19.
- Brueggemann, Walter: "The costly loss of lament", *Journal for the study of the Old Testament* 36 (1986) p 57-71.
- Brueggemann, Walter: *The psalms and the life of faith*, edited by Patrick D. Miller, Minneapolis: Fortress Press 1995.
- Brueggemann, Walter: "Voice as counter to violence", *Calvin Theological Journal* 36 no 1 (2001), s 22-33.
- Bester, Dörte: *Körperbilder in den Psalmen*, Tübingen: Mohr Siebeck 2007.
- Demos, Virginia: *Exploring Affect: The selected writings of Silvan S. Tomkins: Studies in Emotion and Social Interaction*, Cambridge University Press 1995.
- Follesø, Gry Stålsett: "Vita-modellen: Eksistens og følelser: Fortelling om en ny behandlingsmodell i klinisk praksis", *Psykologisk Tidsskrift*, nr 1 2005.
- Green, André: *On private madness*, Madison, Connecticut: International Universities Press 1986.
- Gruber, M. I: *Aspects of nonverbal communication in the Ancient Near East*, Rome: Rome Biblical Institute Press 1980.
- Hartmann, Ellen: "Fra drift til selv: Konsekvenser for dynamisk psykoterapi" i Holte, Nielsen og Rønnestad (red.): *Psykoterapi og psykoterapiveiledning: Teori, empiri og praksis*, Oslo: Gyldendal Akademisk 2000.
- Heelas, Paul: "Emotion Talk across Cultures, i Harré, R & Parrott, W. Gerrod. (ed.): *The emotions: Social, Cultural and Biological Dimensions*, London: SAGE publications 1996.
- Henriksen, Jan-Olav: *Imago Dei: Den teologiske konstruksjon av menneskets identitet*, Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag 2003.
- Holte, Nielsen og Rønnestad (red.): *Psykoterapi og psykoterapiveiledning: Teori, empiri og praksis*, Oslo: Gyldendal Akademisk 2000.
- Karterud, Sigmund: „Utviklingen etter Kohut“ i Karterud, S & Monsen, J. T: *Selvpsykologi: Utviklingen etter Kohut*, Oslo: ad Notam, Gyldendal 1997.
- Kruger, Paul A: "On emotions and the expression of emotions in the Old Testament: A few introductory remarks," *Biblische Zeitschrift*, vol 48, no 2 (2004), s 213-228.
- Leenderts, Torborg Aalen: *Når glassflaten brister*, Verbum 2005, 2. utg. 2007.
- Løland, Hanne: "Mitt liv er kommet nær dødsriket: klage i Det gamle testamentet og i dag", *Halvårsskrift for praktisk teologi*, årg. 25, nr 1 (2008), s 36-47.
- Monsen, Jon T. og Monsen, Kirsti: "Affekter og affektbevissthet : et bidrag til integrerende psykoterapimodell", i Holte, Nielsen og Rønnestad (red.): *Psykoterapi og psykoterapiveiledning: Teori, empiri og praksis*, Oslo: Gyldendal Akademisk 2000.
- Monsen, Jon T: "Selvpsykologi og nyere affektteori", i Karterud, S & Monsen, J. T: *Selvpsykologi: Utviklingen etter Kohut*, Oslo: ad Notam, Gyldendal 1997.
- Monsen, Jon T: Vitalitet, psykiske forstyrrelser og psykoterapi: *Utdrag fra klinisk psykologi*, Oslo: TANO, 1990.
- Morrow, William S: Protest against God: *The eclipse of a biblical tradition*, Sheffield Phoenix Press 2006.
- Myhre, Klara: "Leve i lyset med sitt mørke. Sjelesørgeriske motiv fra Det Gamle testamentets klagesalmer", *Tidsskrift for Sjelesorg* nr 2/3 1994 s 149-160.
- O'Connor, Cathleen M: *Lamentations and the Tears of the World*, Maryknoll, New York: Orbis Books 2002.
- Ricoeur, Paul: *The Conflict of Interpretations*, London: Continuum 2004. Original: *Le Conflict des interprétations: Essais, d'herméneutique*, éditions du Seuil 1969.
- Sasson, Jack M: *Jonah: A new translation with Introduction, Commentary and Interpretation*, The Anchor Bible, New York: Doubleday 1990.
- Scarry, Elaine: *The body in pain: The making and unmaking of the world*, Oxford University Press 1985.
- Schroer, S & Staubli, T: *Die Körpersymbolik der Bibel*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1998.
- Skårderud, Finn: *URO: En reise i det moderne selvet*, Oslo: Aschehoug 1998.
- Smith, Mark S: "The heart and innards in Israelite emotional expressions: notes from anthropology and psychobiology," *Journal of biblical literature*, vol 117, no 3 (1998), s 427-436.
- Stoppard, Janet M.: *Understanding depression: feminist social constructivist approaches*, London: Routledge 2000.
- Stordalen, Terje: *Støv og livspust: Mennesket i Det gamle testamente*, Oslo: Universitetsforlaget 1994.
- Stordalen, Terje: "Bibelens døde guder. Krigerguden Jahve – og Kristus, Guds offerlam", *Luthersk Kirketidende* nr 19, 2003.
- Tomkins, Silvan S: *Exploring Affect: The selected writings of Silvan S. Tomkins: Studies in Emotion and Social Interaction*, ed by Virginia Demos, Cambridge University Press 1995.
- Torp, E (red) m. fl.: *Fra skam til verdighet: Teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep*, Oslo: Universitetsforlaget 2003.
- Villanueva, Federico G: *The Uncertainty of a Hearing: A study of the Sudden Change of Mood in the Psalms of Lament*, Leiden: Brill NV 2008.
- Vetlesen, Arne Johan: *Smerte*, Oslo: Dinamo Forlag 2004.
- Westermann, Claus: *Lob und Klage in den Psalmen*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1977.
- Westermann, Claus: "The Role of the Lament in the Theology of the Old Testament", *Interpretation* 28, no 1 1974, p 20-38.
- Westermann, Claus: *Lamentations: Issues and interpretation*, Minneapolis: Fortress Press 1994.
- Whitehead, Evelyn E & James D: *Shadows of the heart: A spirituality of the Painful Emotions*, USA: iUniverse Inc, 2002.
- Wikström, Owe: *De ofrånkliga orden: Religionspsykologiska studier i modern svensk skönlitteratur*, Stockholm: Gummessons 1982.
- Wittgenstein, Ludwig: *Tractatus Logico-Philosophicus*, Oslo, Gyldendal 1999. Første tyske utgåve i *Annalen der Naturphilosophie* 1921.
- Wolff, Hans W: *Anthropologie des Alten Testaments*, Chr. Kaiser Verlag 1973.

Noter

- 1 Tittelen på artikkelen er ei meir direkte omsetjing av Sal 38,9, som i NO 78/85 er omsett "eg skrik fordi mitt sinn er i opprør".
- 2 Shakespeare, Macbeth, IV.iii.
- 3 Artikkelen er ein bearbeida versjon av spesialavhandlinga mi med same namn, skrive ved Menighets-fakultetet våren 2009 under vegleiing av prof. Leif Gunnar Engedal og Hanne Løland.
- 4 Brueggemann 1995:8.
- 5 Vetlesen 2004.
- 6 Terje Stordalen skriv noko liknande i ein diskusjon med Kjell A. Nyhus i Luthersk Kirketidende: "Tilværelsen mørke sider må vere representert i religionenes symbolunivers om den skal tjene til bærekraftig livstolkning" (Stordalen 2003:509).
- 7 Brueggemann 1988: 401.
- 8 Løland 2008.
- 9 Monsen er forskningsleiar ved Senter for klinisk psykologisk forskning, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo. Han er spesialist i klinisk psykologi, dr. psychol. og forskar innanfor psykoterapi, sjølvpsykologi, affekt- og scriptteori og personlegdomsforstyringar.
- 10 Det er eit langt sprang mellom fleire tusen år gamle hebraiske tekstar og moderne affektteori. Når eg likevel vågar meg ut på ei slik samanstilling, gjer eg det med grunnlag i eit postulat av Tomkins, som ser ut til å ha fått brei allmenn aksept: Affektane er medfødde og kjem forut for språket (Monsen og Monsen 2000:77, sjå også Gruber 1980 og Kruger 2004:216–217). Dersom affekt på denne måten er medfødt og universelt, vil eg kunne bruke ein moderne teori på tekstar frå ei heilt anna tid og ein heilt annan kultur, fordi eg veit at fenomenet, sjølve affektane, ikkje har forandra seg. Likevel gjenstår det her eit tekstarbeid, for sjølv om affektane ikkje har endra seg på nokre tusen år, har språket som uttrykkjer affektane, definitivt gjort det, og ein må kunne rekne med grunnleggande kulturelle forskjellar. For meir om samanhengen og om dette tekstarbeidet, sjå avhandlinga.
- 11 Skårderud 1998:275.
- 12 Sjå m.a. Myhre 1994, Brueggemann 1988, 2001, Leenderts 2007, O'Connor 2002.
- 13 Brueggemann 1986, O'Connor 2002, Myhre 1994.
- 14 Det hebraiske språket byggjer på eit lingvistisk system som har svært få abstrakte konsept og i stor grad speglar eit utgangspunkt i det konkrete, fysiske tilværet (Wolff 1973). Bruken av indre organ, spesielt bruken av hjarte, og skildringar av kroppslege psykosomatiske reaksjonar, vil difor vere sterke indikasjonar på affekt i teksten. For meir om dette, sjå avhandlinga mi i det eg kallar ei affektanalyse av Sal 22, Sal 102 og Sal 38.
- 15 Monsen & Monsen 2000:71.
- 16 Monsen og Monsen 2000:72.
- 17 Monsen og Monsen 2000:74.
- 18 (1) *interesse / iver*, (2) *velbehag / glede*, (3) *frykt / panikk*, (4) *sinne / raseri*, (5) *skam / auðmjuking*, (6) *tristheit / forviling*, (7) *misunnning / sjalusi*, (8) *skuldkjensle / anger* og (9) *ømheit / hengivenheit* (Monsen og Monsen 2000:73).
- 19 (1) oppmerksomheit, (2) toleranse, (3) emosjonell ekspressivitet og (4) begrepsmessig ekspressivitet.
- 20 Monsen og Monsen 2000:74.
- 21 Monsen & Monsen 2000:80.
- 22 Dette vil sjølvsgatt vere svært interessant å undersøkje empirisk, men det krev ei eiga studie; her peikar eg berre på den teoretisk mogelege samanhengen mellom klage og affektbevisstheit.
- 23 Ei studie av klagematikk vår tids fromheitslitteratur, t.d. Norsk Salmebok, Salmebok 2008 eller den moderne lovsongstradisjonen, ville her truleg gje interessante funn.
- 24 Vetlesen 2004:55–58.
- 25 Heidegger brukar ordet eksistensialar på desse gjevne livsvilkåra; hjå han omfattar dei avgrensingar i tid og rom, livets forgjengelegdom, dødelegheit, fridom, ansvar, skuld og meiningsløyse (Follesø 2005:73).
- 26 Vetlesen 2004:83.
- 27 Vetlesen 2004:82.
- 28 Vetlesen 2004:108.
- 29 Brueggemann 1995:9. Brueggemann byggjer her på Ricoeur (Paul Ricoeur: The conflict of Interpretations, omsett frå fransk: Le Conflict des interpretations: Essais, d'herméneutique, éditions du Seuil 1969, Continuum, London 2004, s 365).
- 30 Green 1986:295.
- 31 Wikström 1982.
- 32 Scarry 1985.
- 33 Vetlesen 2004:61 Ein slik samanheng mellom fysisk og psykisk smerte ser vi også i GT der ein heller ikkje opererer med eit klart skilje.
- 34 Vetlesen 2004:18–19.
- 35 Vetlesen 2004:66.
- 36 Scarry 1985:27ff.
- 37 Vetlesen 2004:23.
- 38 Vetlesen 2004:66–67.
- 39 Brueggemann 2001:23.
- 40 Tractatus-Logico-Philosophicus 5.6.
- 41 Skårderud 1998:269.
- 42 Skårderud 1998:438.
- 43 Vetlesen 2004:108.
- 44 Vetlesen 2004:104. Brueggemann synest å hevde noko av det same i artikkelen "Voice as counter to violence", der han analyserer Sal 39 i eit taushet-/tale-perspektiv og hevdar at stemma og klagen kan gje utløp for det indre trykket som byggjer seg opp der den eine parten anten vert tvinga til eller frivillig vel taushet (Brueggemann 2001).
- 45 Myhre 1994:151.
- 46 Skårderud 1998:238.

Samanfatning

Artikkelen tek utgangspunkt i den høglydte klagen i Det gamle testamentet og ser på klagen sin funksjon i lys av moderne affektteori i Jon Monsen si utforming. *Affektbevisstheit* er hjå Monsen eit sentralt omgrep som handlar korleis vi oppfattar, gjenkjenner og uttrykkjer kjensler; studier viser at arbeid med affektbevisstheit fører til ei vitalisering hjå pasienten, og at auka affektbevisstheit er knytt til auka tydelegheit og ei sterkare oppleving av eit samanhengande sjølv. Artikkelforfattaren argumenterer for at det som skjer med den klagande i klagen, har interessante likskapstrekk med det som skjer med pasienten i arbeidet med affektbevisstheit, og at det kan verke som det terapeutiske og helbredande potensialet i klagetekstane nettopp ligg i det å gje den klagande tilgang til eigne smertefulle affektar og dermed utvikle ei høgare affektbevisstheit. Ei gudstru som står i kontakt med affektane, vil vere ei vital gudstru; motsett vil ei gudstru som ikkje står i kontakt med affektane, kunne bli fårleg og dysfunksjonell. Det vert dermed heilt avgjerande å gje språk og stemme til dei smertefulle affektane, og klagetekstane rekkjer oss eit slikt språk. Det at klage er språk, er heilt sentralt i denne samanhengen. Den naturlege verknaden av sterk smerte er at den bryt ned språket. Klagen verkar i motsett retning, ved å gje ord og språk til sin eigen situasjon "vekkjer" ein røyndommen. Eit språk som er i kontakt med affektane, vil vere eit språk som utvidar og opnar, og språket ber i seg sjølv ei terapeutisk kraft til forandring. Artikkelen understrekar behovet for å gje klagen større plass både i kyrkje, liturgi og fromheitsliv.